

Mevsilî'nin el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr isimli Eserinde Kefâet Konusu Üzerine Bir İnceleme

Zeliha Güneş

<https://orcid.org/0009-0008-6456-8646> | ahilez17@gmail.com
Yüksek Lisans Öğrencisi, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara, Türkiye

Öz

İslâm hukukunun gelişmesinde fakihlerin katkısı yadsınamaz. Naslar bireyin toplumsal hayatına dair birçok açık hüküm koymuş olmakla birlikte onları esas alarak birçok hükmü de fakihler içtihat ederek tespit etmişlerdir. Fakihlerin nasları anlama ve yorumlama yöntemlerinden kaynaklanan içtihat farklılıkları olduğu gibi toplumsal hayatı okuma farklılıkları ve zaman içerisinde toplumsal hayattaki değişim ve gelişim de içtihatlarda farklılıklara sebep olmuştur. Toplum içerisinde oluşan sosyal hayatın değişikliği gündelik hayatımızı etkilediği gibi aile yapısını da etkilemiştir. Nikâh ise doğrudan doğruya sosyal hayat ile iç içe olduğundan dolayı fıkıh ile sosyal hayat arasında doğru bir bağlantı kurabilmek için önemlidir. Toplumsal hayatın temel olgularından biri olan nikâh ile ilgili de fakihlerin farklı anlayışları ve yaklaşımları mevcuttur. Gerek ilgili nasları yorumlarken gerekse nikâhın toplumsal yönünü yorumlayıp değerlendirirken ve bunların üzerine hükümler bina ederken fakihlerin sosyolojik bakış açılarının da etkili olduğu görülür. Bu bakımdan bu tebliğde Mevsilî'nin Hanefîler içinde en muteber kitaplardan biri sayılan *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*'da nikâh ile ilgili olan kefâet konusunu hakkında sosyolojik yaklaşımları ve tespitleri ele alınıp değerlendirilecektir. Fetvalarıyla ve hükümleriyle toplumu yönlendiren fakihlerin bir taraftan nasları diğer taraftan sosyal hayattaki olguları dikkate alarak ortaya koydukları sosyolojik yaklaşımları doğru anlamak hem fıkıhî genel olarak doğru anlamak hem de toplumsal yapımızın değişmeye başladığı günümüzde fikhî hükümler ortaya konurken doğru tespitler yapabilmek için önemlidir. Fakihlerin yaşamış olduğu dönemin sosyal hayatını bilmek, onların nasları temel almalarında dikkat ettikleri hususları, naslarda belirtilmeyen hususlarda sosyolojik değerlendirmeler yaparak o konudaki (kanunî) boşluğu nasıl doldurdıklarına dair bilgi vermesi yönünden önem arz eder. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile geçmiş fıkıhî birikimimizden faydalanarak günümüz meselelerinde meydana gelen güncel konular karşısında nasları nasıl yorumlamamız gerektiğine dair izlememiz gereken yol haritasına ulaşabilmektir. Mevsilî'nin, bir fakih olarak yaşamış olduğu dönemde meydana gelen meseleler karşısında naslara bakış açısının nasıl olduğunu inceleyerek, bu inceleme sonucunda elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak Mevsilî'nin, hükümleri temellendirir iken nasları ve naslarda belirtilmeyen hususlarda ise toplumun sosyal hayatını da dikkate alarak sosyolojik yönden vermiş olduğu hükümleri yorumlamaktır. Mevsilî'nin, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr* isimli eserinden nikâh bölümünden kefâet kısmı incelenerek meselelere sosyolojik bakış açısı tespit edilmeye çalışıldı. Mevsilî'nin, nikâhın lüzum şartlarından olan kefâet konusunda özellikle üzerinde durduğu sosyolojik yaklaşımı, nikâhta denkleğin gözetilmesi nikâhın gaye maksatların hasıl olmasını sağlamak, kadının kendisine denk olmayan biriyle yapmış olduğu nikâh akdi neticesinde kadının ve velisinin toplum nezdinde utanılacak ve yadırganacak durum oluştuğunda giderilmesi yönündeki yorumlarıyla, toplumun temel taşı olan ailenin sağlam temeller üzerinde kurulmasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler

İslam Hukuku, Kefâet, Mevsilî, Sosyoloji, Hanefî.

Etik Beyan	Bu çalışma, 4. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan "Mevsilî'nin el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr isimli Eserinde Kefâet Konusu Üzerine Bir İnceleme" adlı tebliğin geliştirilmiş hâlidir. Prof. Dr. Mehmet Ali Yargı danışmanlığında devam etmekte olan Fakihlerin Nikâha Sosyolojik Yaklaşımlarının Tahlili (Mevsilî'nin el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme) başlıklı yüksek lisans tezine dayanılarak hazırlanmıştır. (Yüksek Lisans, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye).
Türü	Makale
Geliş Tarihi	10.08.2024
Kabul Tarihi	05.01.2025
Yayın Tarihi	15.01.2025
Kategori	Sosyal ve Davranış Bilimleri, Psikoloji
Araştırma Alanı	İslam Hukuku
Konu	Kefaaf
Sempozyum	:
Adı	4. Türkiye Sosyal Bilimler Sempzyumu
Web	https://sempozyum.okuokut.org/tsbs/article/view/638
Yer ve Tarih	Çevrim İçi - 26-31 Ağustos 2024
Sponsor	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi; Oku Okut Derneği
Bildiri Oturum Bilgisi	6. Oturum - 27 Ağustos 2024 Tuesday 19:00 - 20:30
Telif Hakkı	© 2025 Zeliha Güneş. Yazar telif hakkını elinde tutarak yayımcıya uygun lisans ile yayım izni vermiştir.
Lisans	
Yayımcı	Oku Okut Yayınları
Kaynak Gösterimi	Güneş, Zeliha. "Mevsilî'nin el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr isimli Eserinde Kefâet Konusu Üzerine Bir İnceleme". <i>TSBS Bildiriler Dergisi</i> 4 (2025), 209-222. https://doi.org/10.55709/tsbsdergisi.638

A Study on the Issue of Kefaaf in Mawsilî's *al-İhtiyâr li-ta'lîl al-Muhtâr*

Zeliha Güneş

 <https://orcid.org/0009-0008-6456-8646> | ahilez17@gmail.com

Master's Student, Ministry of National Education, Ankara, Türkiye

Abstract

The contribution of faqih to the development of Islamic law cannot be denied. Although the Nasas have made many clear provisions regarding the social life of the individual, the faqih have also determined many provisions based on them by jurisprudence. Differences in jurisprudence arising from the jur faqih ists' methods of understanding and interpretation of the nafs, as well as differences in reading social life and the change and development in social life over time, have also caused differences in jurisprudence. Changes in social life in society have affected our daily lives, as well as the family structure. Since marriage is directly intertwined with social life, it is important to establish a correct connection between fiqh and social life. As one of the basic phenomena of social life, faqih have different understandings and approaches to marriage. The sociological perspectives of the faqih are also influential in their interpretation of the relevant scriptures as well as in their interpretation and evaluation of the social aspects of marriage and the construction of rulings on them. In this respect, this communiqué will discuss and evaluate Mawsilî's sociological approaches and determinations about the issue of kefaaf related to marriage in *al-İhtiyâr li-ta'lîl al-Muhtâr*, which is considered one of the most authoritative books among Hanafîs. It is important to understand the sociological approaches of the faqih, who guided the society with their fatwas and rulings, by taking into account both the scriptures on the one hand and the phenomena in social life on the other, in order to understand fiqh in general and to make correct determinations when making fiqh rulings today, when our social structure has started to change. Knowing the social life of the period in which the faqih lived is important in terms of providing information about the issues they paid attention to in basing their rulings on the nasas and how they filled the (legal) gap in that subject by making sociological evaluations in matters not specified in the nasas. The aim of this study is to reach the road map that we should follow on how we should interpret the nasas in the face of current issues that arise in today's issues by making use of our past fiqh knowledge. The aim of this study is to examine how Maws al-Mawsilî, as a faqih, had a sociological perspective on the issues that occurred in the period in which he lived, and to interpret the judgments that Maws al-Mawsilî made sociologically by taking into account the social life of the society while justifying the judgments and the social life of the society in the issues that are not specified in the sciences. Mawsilî's sociological perspective on the issues was tried to be determined by examining the section on Kefaaf from the section on marriage from his work *al-İhtiyâr li-ta'lîl al-Muhtâr*. Mawsilî's sociological approach, which he especially emphasizes on the issue of kefaaf, which is one of the necessary conditions of marriage, is to ensure that the family, which is the cornerstone of society, is established on solid foundations with his comments on the observance of equality in marriage, to ensure that the purposes of marriage are achieved, and to eliminate the embarrassment and awkwardness of the woman and her guardian in

the eyes of the society as a result of the marriage contract made by the woman with a person who is not her equal.

Keywords

Islamic Law, Kafaat, Mawsilî, Sociology, Hanafi.

Ethical Statement	This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “A Study on the Issue of Kafaat in Mawsilî’s al-İhtiyâr li-ta’lîli al-Muhtâr” at the 4th Turkish Symposium of Social Science. This study is based on the master’s thesis entitled Analysis of the Sociological Approaches of Fagîhs About Marriage (A Review of Mevsilî’s Work Called el-Ihtiyar li-ta’lîli’l-Muhtar) which is currently under the supervision of Prof. Dr. Mehmet Ali Yargı (Master’s, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Turkey).
Type	Article
Received	2024-08-10
Accepted	2025-01-05
Published	2025-01-15
Category	Social and Behaviour Sciences, Psychology
Research Area	Islamic Law
Subject	Kafaat
Conference	:
Title	4th Turkish Symposium of Social Sciences
Web	https://sempozyum.okuokut.org/tsbs/article/view/638
Location & Date	Online - August 26-31, 2024
Sponsor	Ankara Yıldırım Beyazıt University; Oku Okut Association
Proceeding Session	Session 6 - August 27, 2024, Tuesday 19:00 - 20:30
Copyright	© 2025 Zeliha Güneş. The author retains the copyright and provides the publisher with a proper license to publish.
License	
Publisher	Oku Okut Press
Citation	Güneş, Zeliha. “A Study on the Issue of Kafaat in Mawsilî’s al-İhtiyâr li-ta’lîli al-Muhtâr”. <i>TSBS Proceedings Journal</i> 4 (2025), 209-222. https://doi.org/10.55709/tsbsdergisi.638

Giriş

Aile kavramı, yeryüzünde ilk insanlar olan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın birlikteliği ile oluşmuştur. Tarih boyunca devam etmekte olup, kutsallığını korumaya devam etmiştir. Toplumun oluşmasına katkı sağlayan, aile kurumunun sağlam bir yapıyla kurulup, devamlılığının sağlanması aynı zamanda toplumun da sağlam bir yapıyla devam etmesini sağlar. İslâm hukuku, toplumun temel taşı olan aileyi ilgilendiren konular üzerinde özenle durmuştur. Tarihsel süreç içerisinde, toplumun sosyal yapısının değişime uğraması fakihlerin, toplumun genel menfaatini de gözeterek, nasları yorumlamalarını ve hüküm vermelerini etkilemiştir. Toplumsal hayatla iç içe olan ailede bu değişimlerden nasibini almıştır. Fıkıhın sosyal hayatla bağlantısı açısından aile kurumunun başlangıcı olan nikâh konusunu incelemek bu anlamda önemlidir. Çalışmamızda Hanefî mezhebinin, dört temel metninden “mütûn-i erbaa” biri olan, Mevsilî'nin (ö. 683/1284) medreselerde asırlar boyu okutulan *el-Muhtâr li'l-fetvâ* eseri üzerine yine kendisinin telif etmiş olduğu şerhi *el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr*¹ esrinden nikâh bölümünden kefâet konusunu, yaşamış olduğu dönem ve coğrafya itibarıyla dönemin sosyal hayatını da dikkate alarak naslarda belirtilenler ile naslarda belirtilmeyen meselelere nasıl bir bakış açısıyla baktığını tespit edip yorumlamaya çalışacağız. Mevsilî'nin, yaşamış olduğu Musul, Kûfe ve Bağdat şehirleri² Irak bölgesinin ilmî açıdan önemli şehirleri olmakla beraber, bölgenin farklı ırk ve kültürlerini bir araya getirdiği kozmopolit yapısı da vardır. Hanefî mezhebinin teşekkülü ve ekol haline gelmesi de bu bölgede olmuştur.³ Mevsilî'nin vermiş olduğu fetva ve hükümlerde, yaşadığı coğrafya itibarıyla bir taraftan nasları diğer taraftan sosyal hayattaki olguları dikkate alarak ortaya koymuş olduğu sosyolojik yaklaşımlarını doğru anlamak günümüzde fikhî hükümler ortaya konurken doğru tespitler yapabilmek için gereklidir.

Mevsilî'nin eseri *el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr* üzerine birçok çalışma yapılmış olup, tespit edebildiğimiz kadar Mevsilî'nin konulara sosyolojik yönden bakış açısını inceleyen çalışmaya rast gelmedik. Ayhan Kurt'un *Mevsilî'nin İhtiyâr Adlı Eserinde Örf ve Âdet*, Muhammed Hafız Karamustafaoğlu'nun *El-Mevsilî'nin El-İhtiyâr Adlı Eserindeki Fıkıh Konularının Temel Kaynakları (Nikâh Örneği)* ve Fatih Avcı'nın *Mevsilî'nin El-İhtiyâr'ın da Maslahat Düşüncesi* isimli yüksek lisans tezleri olup, Mevsilî'nin *el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr* eseriyle ilgili çalışmalar olup konumuzla örtüşmemektedir. Çalışmamız Mevsilî'nin *el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr* eserinin nikâh bölümünden kefâet konusu hakkında Mevsilî'nin sosyolojik yaklaşımlarını kapsamaktadır. Kefâet ile ilgili olmayan konular çalışmamızda yer almamaktadır. Çalışmamızın temel kaynağı olarak Mevsilî'nin *el-İhtiyâr li-*

¹ Davut Yaylalı, “Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/487.

² Davut Yaylalı, “Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/487.

³ Casim Avcı, “Kûfe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/339,341; Abdülaziz ed-Dûrî, “Bağdat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/432; Sami es Sakar, “Musul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/361; Sevgi Badur, “Kûfe'nin Sosyal ve Kültürel Yapısına Genel Bir Bakış (7-10. Yüzyıl)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 2/4 (2016), 152; Ali Havan, *xii. Yüzyılda Musul Şehri* (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2004), 157.

ta'li'l-Muhtar isimli eserinden “Nikâh” bölümünden kefâet kısmını inceledik. Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İslâm Hukuk Sosyolojisi ve Din Sosyolojisi üzerine yazılmış kitap ve makalelerden istifade ettik.

1. Kefâet

Toplumun oluşmasındaki temel yapı olan aile kurumunun kuruluş aşaması, sürdürülebilirliği ve boşanma konuları İslâm hukukunda muâmelât kısmında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Nikâh konusunu incelediğimizde, fakihlerin hükümleri ortaya koyarken üzerinde önemle durduğu ve sosyolojik olarak ele aldığı; ailenin mutlu, huzurlu, daimî olmasını sağlamak ve evliliğin gaye maksatlarının oluşmasını sağlamaktır. Bunu özellikle kefâet konusunu incelediğimizde görebiliyoruz.⁴

Sözlük anlamı “eşitlik, denklik, benzerlik ve yeterlik” gibi manaları olan kefâet ıstılahı manası evlenmek isteyen eşlerin belli konularda birbirlerine denk olmasıdır. Denkliğin kadının ve ailesinin haklarını korumak için fakihler çoğunlukla erkekte aranması gerektiğini söylemişlerdir. Erkeğin sosyal ve kültürel konumu düşük biriyle evlenmesi ona bir zarar getirmeyip, evlenmiş olduğu kadının konumunu yükseltir. İslâm hukuku nikâh akdi yapmak isteyen erkeğin kadına denk olması hususunda belirli hükümler koymuşlardır. Erkeğin statü, sosyo-kültürel ve ekonomik durumunu dikkate alarak kefâet ölçütleri belirlenmiştir. Bu ölçütler ile yapılacak olan evliliğin huzurlu, mutlu ve ahenk içinde devam edebilmesini sağladığı gibi nikâhtan hasıl olacak gaye ve maksatların elde edilmesini sağlar. Statü, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan üst seviyede olan kadın, genellikle kendisinden aşağı bir seviyede olan erkekle evlilik yapmak istemez. Kadın, kendi iradesiyle dengi olmayan erkekle evlilik yaptığında, yapmış olduğu bu evlilikle ailesinin onur ve şerefi zarar görebileceğinden dolayı, İslâm hukukunda velisine nikâh akdini feshettirmek için gerekli mercilere başvurma yetkisini tanımıştır.⁵

Fakihler, kefâeti genellikle yaşamış oldukları coğrafyanın sosyal yapısını da dikkate alarak evliliklerde eşlerin uyum içinde olmaları, mutlu bir aile yuvası kurmaları, nikâhın maksatlarını elde etmeleri, kadın ve ailesinin haklarını koruyup, zarara uğramamaları amacıyla nikâhın lüzum şartı olarak ele almışlardır.⁶

İslâm hukukunda, denklikte erkeğin kadına göre denk olması konusunda fakihlerin çoğunluğu aynı görüştedirler. Denkliğin ölçütlerini belirleme hususunda ise ihtilaf etmişlerdir. Bu ölçütler ise asalet, nesep, din, dindarlık, İslâm’a girme önceliği, hürriyet, sosyal statü, meslek, sanat, ekonomik durum, zihinsel ve fiziksel kusurunun olmaması gibi fakihlerce belirlenmiştir. Bu ölçütlerin uygulanmasında ise farklı görüşler bildirmişlerdir. Mezhepler arasında bu ölçütleri en geniş tutup uygulama yönünden de en katı davranan Hanefî fakihler olmuşlardır. Âlimler bunu şu şekilde gerekçelendirir; baliğ ve akıllı olan kadına velisi olmadan nikâh akdi yapabilme yetkisinin verilmesinden

⁴ Saffet Köse, “Ailede Meşruiyet Temeli Olarak Nikâh”, *Küreselleşen Dünyada Aile 2009 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, ts.

⁵ Hamza Aktan, “Kefâet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/166.

⁶ Aktan, “Kefâet”, 25/170.

dolayı, istenilmeyen bir durum oluştuğunda veliye kadının ve kendisinin zarara uğramaması için nikâh akdini feshettirebilme yetkisi tanınmıştır.⁷

2. Mevsilî'nin Kefâet Hakkındaki Sosyolojik Bakış Açısı

Mevsilî, eserinin kefâet bölümünde; nikâhın maslahatlarının oluşması genellikle erkek ve kadının birbirine denk olduğu zaman tamamlanır. Nikâh ile hasil olacak maksatların tamamlanması için de erkeğin kadının dengi olması gereklidir şeklinde ifade eder.⁸ Mevsilî'nin, burada önemle durduğu husus; evliliğin gaye maksatlarının oluşması için daha ilk aşamada nikâh akdi yapılmadan evlenmek isteyen erkeğin, kadına denk olmasının şart koşulmasının gerekliliğidir. Nikâhta denkliğin oluşması, yeni kurulacak aile yuvasının uzun ömürlü, huzurlu, iffetlerinin muhafaza edilmesi, Allah'a iman eden sâlih nesillerin yetiştirilmesine⁹ zemin hazırlayarak nikâhın maslahatlarının oluşmasını sağlamaktır.

Mevsilî, denkliğin kadında değil de erkekte aranmasının sebebini şu şekilde açıklar; denkliğin kadınların hakkı olmasının gerekliliğinden dolayı, erkeğin kadına göre denk olması lazımdır. Bunu da şöyle gerekçelendirir; şerefli bir kadının kendisinden daha aşağı derecede olan bir erkekle evlendiğinde ve onunla aynı yatağı paylaşmaktan dolayı öfkelenip utanç duyabilir. Erkeğin ise böyle bir durum karşısında yani kendisinden daha aşağı derecedeki bir kadınla evlilik yaptığında utanç duymayacağını çünkü yatağına kendisinin almasından dolayı olduğunu ifade eder.¹⁰

Mevsilî, Kadının dengi olmayan bir erkekle yapmış olduğu evlilikten dolayı, utanç duyması ve toplum nezdinde rencide olması sebebiyle, öfke halinin ortaya çıkma ihtimaline dikkat çekmiştir. Böyle bir durumda evliliğin devam etmesi ve kadının kocasına karşı öfke hali, aile içi anlaşmazlıklara sebebiyet verir. Zaman içerisinde bu anlaşmazlıklar ise evliliğin istikrarını korumada ve aile saadetinin bozulmasına zemin hazırlar. Yapılan evliliklerde temel gaye evliliğin neticesinde oluşan maslahatlara ulaşabilmektir. Bu sağlanamadığı zaman aile fonksiyonunu yerine getiremeyip, toplumun da sağlıklı oluşmasına engel teşkil eder.

Hanefî fakihler tarafından kefâetin ölçütleri hakkında görüş farklılıkları vardır. Fakihlerden bazıları üç madde,¹¹ dört madde,¹² beş madde¹³ ve altı madde¹⁴ şeklinde almışlardır.¹⁵ Mevsilî ise beş madde halinde kefâet konusunu ele almıştır. Bunlar “nesep, din ve takvâ, sanat (meslek), hürriyet ve mal” bakımından olarak açıklamıştır.

⁷ Fatih Çınar, “Nikâhta Denkliğe Konu Olan Vasıflar ve Bunların Fıkhî Tesiri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/1 (2020), 267; Aktan, “Kefâet”, 25/167.

⁸ Abdullah b. Mahmud b. Mahmud Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996), 3/98.

⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/82.

¹⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/98.

¹¹ “din, nesep ve mal” Kudûrî (ö. 428/1037).

¹² “nesep, din, meslek ve mal” Suğdî (ö. 461/1068).

¹³ “nesep, mal, hürriyet, haseb ve meslek” Serahsî (ö. 483/1090 [?]).

¹⁴ “nesep, din, mal, hürriyet, haseb ve meslek” Hallâf (1888-1956).

¹⁵ Çınar, “Nikâhta Denkliğe Konu Olan Vasıflar ve Bunların Fıkhî Tesiri”, 267.

2.1. Nesep Yönünden Kefâet

Mevsilî, nesep yönünden kefâeti Hz. Peygamber'in "Kureyşliler birbirlerinin dengidirler. Diğer Araplar da birbirlerinin dengidirler." hadisini delil göstererek, Kureyş kabilesine mensup olan kişilerin yine Kureyş kabilesinden olan kişilere denk olacağını, diğer Kureyş'ten olmayan Arap kabilelerin ise kendi aralarında denk olacağını ifade eder. Soy olarak Arap olmayan diğer Müslüman kavimlerinde kendi aralarında denkliğinin olduğunu, Arap soyuna mensup olanlarla denk olamayacaklarını ifade eder. Mevsilî, İmam Muhammed'in bu konudaki fetvasını alarak; eğer erkeğin soyu hilâfet makamı olan gibi soydan ise kendisinden daha üstün soydan gelen bir kadınla kavmi ve kabilesine bakılmadan evlilik yapabilir. Bunu da şöyle gerekçelendiriyor; hilâfet makamı taşımış olan aileye saygı göstermek gerektirdiğini vurguluyor.¹⁶

Mevsilî'nin de eserinde bahsettiği Arapların kabileler arasında oluşan denkliği gözetmeleri ve Arap soyuna mensup olmayan kişilerin Arap kavminden bir kadınla evlenmek için denkliğin oluşmadığıdır. Nesep konusundaki denklik Araplara özgü bir durum olup, Araplar ensâb ilminin konusunda son derece titiz davranıp, nesepleriyle iftihar edip övünme sebebi olarak görürler.¹⁷ Mevsilî'nin de eserinde bahsettiği Arapların kabileler arasında oluşan denkliği gözetmeleri ve Arap soyuna mensup olmayan kişilerin Arap kavminden bir kadınla evlenmek için denkliğin oluşmadığıdır. Arap kavmine mensup olmayan Müslüman kavimler denklik konusunda Türk, Hind, Acem gibi ayrılmayıp tek bir kavim olarak sayılmışlardır.

2.2. Din ve Takvâ Yönünden Kefâet

Mevsilî, evlenmek isteyen erkeğin din ve takvâ yönünden kadına denk olmasını; fâsık bir adamın dindar bir babanın kızıyla evlendiği takdirde, kızın bu evliliğinden dolayı utanacağını ve fâsık bir erkekle evlenmenin ise en kötü işlerden olduğunu söyler. Kızın velileri istemedikleri bu nikâh akdini feshettirebilir.¹⁸ Mevsilî'nin burada dikkat çektiği husus, dindar bir babanın, kızı Allah'ın emirlerini yerine getirmeyip, günah işlemeyi alışkanlık haline getiren bir fâsıkla evlilik yapması durumunda, babanın statüsünden dolayı kızın ve ailesinin toplum nezdinde utanacağı bir durumun oluşmasıdır. Kızın fâsık bir kişiyle yapmış olduğu evliliği ise en fâcîr yani doğru yoldan sapıp batıla giden işlerden görür. Kızın velisine utanç duydukları evliliğin bitmesi için gerekli mercilere başvurup feshettirme yetkisi verilmiştir.

Mevsilî, İmam Muhammed'in fasık olan erkeğin dindar kadına denkliği hakkında olan görüşüne de eserinde yer verip; fâsık olan kişinin alay edilen, sokaklarda tokatlanan, sarhoş halde dolaşan ve çocukların kendisiyle alay ettiği biri olmadığı müddetçe fâsıklığın uhrevî işlerden olmasından dolayı, kocanın fâsık oluşunun denklik konusunda sakınca oluşturmayacağını ifade eder. İmam Muhammed denkliğin ise dünyevî işlerden olması sebebiyle uhrevî işler üzerine temellendirilemeyeceği hususunda görüşünü bildirir. Mevsilî, eserinde Ebû Yûsuf'un da bu konu hakkında olan görüşünü de alır. Ebû Yûsuf'a göre evlenmek isteyen erkeğin cömertlik, mertlik ve yiğitlik gibi özellikleri olup fakat fâsık ise yine de dindar kadına denk olur. Mevsilî, bunu şu şekilde

¹⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/98,99.

¹⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslâmiyye ve Istilahatı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y), 2/65.

¹⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

gerekçelendiriyor; erkeğin fasıklığı cömertlik, mertlik ve yiğitlik gibi özellikleri sebebiyle açığa çıkmayıp, saklı kalmasıyla kadının bu durumdan zarar görmeyeceğinden dolayı fâsık erkek dindar kadına denk olur şeklinde ifade eder.¹⁹ Erkeğin yaşadığı toplumdan fasık olduğunu gizlemesi ve toplum içinde kadının da utanç duyacağı bir durumun meydana gelmemesi sebebiyle denklik hususunda sakınca görmemişlerdir.

Hanefiler, genellikle denkliğin aranması hususunda evlenecek kadının ve ailesinin saygınlığını korumak ve zarara uğramaması için erkeğin kadına göre denk olması yönünde görüş bildirirler. Mevsilî eserinde denkliğin kadında da aranması hakkında farklı bir görüş bildirerek, erkek soylu bir yönetici olduğunda evlendiği kadından dolayı kendisini toplum içinde ayıplanacağı bir duruma mahal vermemek için çok düşük seviyede olan bir kadınla denk olamayacağını söylemiştir. Mevsilî, bu konuyu şu şekilde açıklıyor; erkeğin soylu bir yönetici olması durumunda toplum içinde kendisi hakkında yapılacak dedikodulara aldırış etmeyip, kendisinde utanç duyacağı durum oluşmayacaksa kendisinden aşağı derecede olan kadınla denk olur. Kadın eğer soylu yöneticiden çok düşük bir seviyede olduğunda ise soylu yöneticinin utanç duyacağı bir durumun oluşmasından dolayı denk olmaz.²⁰ Burada Mevsilî'nin dikkat çektiği husus; yönetici konumunda olan erkeğin statüsünden dolayı yaşamış olduğu toplumun normlarını dikkate alarak evlilik yapmasıdır. Kendisini toplumun nezdinde küçük düşürecek, utandıracak bir durumun meydana gelmesine sebep olacak, ahlaken düşük seviyede olan bir kadınla evlilik yapması uygun görülmemiştir.

Mevsilî, İslâm'a giriş önceliğinde kefâet konusunda erkeğin babası Müslüman ise babası ve dedesi Müslüman olan kadına denk olmadığını, bunun sebebini ise; nesebin baba ile tamam olduğunu gerekçe gösterir. Ebû Yûsuf'un görüşünü de alarak; erkeğin babası Müslümansa kadının bütün ailesi Müslüman olsa da denk olur. Erkeğin sadece kendisi Müslüman olduğunda, babası ve kendisi Müslüman olan kadına denk olamayacağını, bunun sebebini ise; kadının erkeğe karşı İslâmiyet'le övüneceğini ifade eder.²¹

Mevsilî'nin, burada sosyolojik olarak dikkat çektiği husus; erkeğin babası Müslüman olmadığından ötürü babası Müslüman olan bir kadınla evlendiği takdirde kadının bu durumu kullanıp kendisini daha üstün görmesi ve erkeği hor ve hakir görme ihtimalinin olmasıyla evliliğin düzen işleyişinde bazı sıkıntılarının ortaya çıkmasına sebep olmasıdır. Aile reisi olarak erkeğin aileyi gözetip, koruyan ve himaye etme gibi görevlerinden dolayı, kadının eşine karşı hürmet göstermesi ve saygı duyması önemlidir. Saygı çerçevesinde evliliğin huzur ve sükûnet ortamında devam etmesi, ailenin bekası için gerekli bir durumdur. Mevsilî'nin de nikâh bahsinde özellikle durduğu husus nikâhta asıl gayenin maslahatlarının oluşmasını sağlamak olduğu için daha nikâh akdi yapılmadan önce denklik hususun da dikkat etmek önemlidir.

2.3. Sanat (Meslek) Yönünden Kefâet

Mevsilî, sanat/meslek bakımından erkeğin kadına denk olmasını ise erkeğin, evlenmek istediği kadının babasının sanatına/mesleğine göre düşük işlerde çalışmasıyla

¹⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

²⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

²¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

denk olamayacağıdır. Bunu da şöyle gerekçelendirir; insanların hor görülen işlerle çalışması sebebiyle utanç duyduklarını ifade eder. Mevsilî, bu konu hakkında Ebû Yûsuf'un görüşünü de alır. Ebû Yûsuf'a göre sanatta/meslekte denkliğin aranmayacağını ancak bazı sanatla/meslekle uğraşan erkeğin; deri tabaklama, hacamat, temizlik ve dokumacılık gibi işlerle uğraşan erkeğin sarraf, manifaturacı, aktar ve kuyumcunun kızı ile denk olmayacağını ifade eder.²² Deri tabaklama, hacamat, temizlik ve dokumacılık gibi o dönemin şartlarında toplumda hor görülen işler olmasından dolayı bu işlerle uğraşan kişilerin o dönemin gözde sayılan sanatlarıyla/meslekleriyle uğraşan kişilerin kızlarına denk görülmemiştir.

Mevsilî, Ebû Hanîfe'nin bir görüşünü de alarak; kişi yapmış olduğu sanatını/mesleğini değiştirip, başka bir sanatla/meslekle de uğraşabilir. Sanat/meslek kişinin ayrılmayacağı bir sıfatı olmayıp, sanatta/meslekte denkliğin aranmayacağını ifade eder.²³ Statülerimiz bize ya doğuştan gelir cinsiyet, ırk gibi ya da sonradan makam, meslek, başarı ve saygınlık gibi çalışmayla kazanırız.²⁴ Sanat/meslek ise kişinin sonradan edindiği bir statü olduğu için Ebû Hanîfe'nin burada bahsettiği sanat/meslek, kişinin doğuştan kazandığı ırk gibi değiştiremeyeceği bir statü olmayıp, istediğinde değiştirilebilir olmasıdır. Bundan dolayı sanatı/mesleği denklik hususunda kriter olarak görme miştir.

2.4. Hürriyet Yönünden Kefâet

Mevsilî, eserinde köle olan erkeğin hür bir kadına denk olamayacağını, bunu da şöyle açıklar; hür olan kadın köle bir erkekle evlenmesinden dolayı utanacağını ve bu durumun kadında bir noksanlık ve ayıplanma meydana getireceğini ifade eder.²⁵

Hür ve köle arasında sosyal statü farkı, kölenin efendisine bağlı ve onun emirlerine yerine getirmekle yükümlü olması, sosyal ve bazı hukukî durumlarda hür ile aynı muameleyi görmeyen, halk nazarında bir kusur görülüp aşağılanmaya maruz kalan ve sosyal statüsü düşük olduğu için köle bir erkeğin, hür bir kadımla yapmış olduğu evlilikte kadının ve ailesinin zarar görüp, utanacakları durumun oluşmasına neden olur. Bununla birlikte köle bir erkekle yapılacak evlilik nikâhın gaye ve maksatlarına ulaşılmamasına engel olur.

Köleliğin kaldırılmasına kadar devam eden denklikteki bu ölçüt günümüzde köleliğin tamamen ortadan kaldırılmasıyla hürriyet bakımından denklik şartının değerlendirilmesinin imkânı kalmamıştır.²⁶

2.5. Mal Yönünden Kefâet

Mevsilî, erkeğin mal yönünden kadına denk olmasını şu şekilde açıklar; erkeğin kadına vereceği mehr-i muacceli²⁷ ve nafakasını karşılayacak kadar malının olmasıdır.

²² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

²³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

²⁴ Vejdi Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum* (Bursa: Emin Yayınları, 2022), 95.

²⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

²⁶ Şevket Pekdemir, "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015), 136.

²⁷ Nikâh akdinde peşin verilmesi şart koşulan mehirdir. bk. Erdoğan "Mehr-i Muaccel" 356.

Eğer erkeğin mehr-i muaccel veya nafakadan sadece birini karşılayacak kadar malı olduğunda kadına denk değildir. Bunu da şu şekilde gerekçelendirir; nikâhın gaye maksatlarını elde etmek nafaka ile meydana gelir. Evliliğin devam edebilmesi nafakanın olmasıyla olur. Yapılan evlilikte nafakanın olması gereklidir. Mehir ise kadının hakkı olduğu için kadına ödenmesi gerektiğini ifade eder. Kadına ödenecek olan mehrin, muaccel olarak ödenmesinin ise o zamanın örfüne göre yapılmasından dolayı olduğunu ifade eder.²⁸

Mevsilî, Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'in bu konu hakkındaki görüşlerini de alır. Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre kadın eğer erkeğe göre yüksek derecede mala sahipse erkeğin ise mehr-i muaccel ve nafakayı karşılayacak kadar malının olması, nikâh akdinin geçerli olması için yeterli olmayıp akit geçersiz olur. Ebû Yûsuf'un bu konu hakkındaki görüşü ise, eğer erkek mehr-i muacceli verecek kadar malı varsa ve günlük nafakasını kazanabiliyorsa kadına denk olduğunu ayrıca malın gelip geçici olduğundan dolayı fazla mala bakılmayacağını ifade eder.²⁹

Mevsilî, nafakanın yapılan evlilikte eşlerin geçimini sağlayacak miktarda imkanının olmasına bağlar. Erkeğin mal bakımından denk olmasını ise evleneceği kadına vereceği mehr-i muaccel ve nafakayı karşılayacak kadar maddi imkanının olmasının gerektiğini, bunun sebebini ise evliliğin devamlı olması ve evlilikten istenilen maksatlara ulaşmak için geçim yapabilecek kadar nafaka ve kadının hakkı olan nikâhın bedeli olan mehr-i muacceli temin edebilecek kadar malının olmasının gerekli olmasından bahseder.

Erkeğin yaşamış olduğu dönemin örfüne göre kadının beslenme, barınma, giyim kuşam ihtiyaçlarıyla sağlık giderlerini³⁰ karşılayacak miktarda nafaka temin etmesi denklik için yeterli görülmüştür. Kadın eğer erkekten maddi olarak çok zengin bir konumda olduğunda, kadında erkeğe karşı saygı ve güven eksikliği ortaya çıkabilir. İnsanların çoğu zenginlikleriyle övünürler. Bu durum ise eşler arasında aile içi ilişkilerini etkileyerek, evliliklerin bozulmasına yol açar.

2.6. Kadının Dengi Olmayan Erkeklerle Evlenmesi

Mevsilî'ye göre bir kadın kendi isteğiyle dengi olmayan bir erkekle evlendiğinde, kadının velisinin onu kocasından ayırma yetkisi vardır. Bunu da şu şekilde gerekçelendiriyor; kadın dengi olmayan biriyle yapmış olduğu evlilikten dolayı ayıplanır. Üzerlerinde bulunan utanç lekesini kaldırmak için kadının velisi kocasından ayırmak için mahkemeye başvurur. Kadın ile erkeğin ayrılması mahkeme kararıyla meydana gelir. Kadı eğer nikâhı feshetmeyip ayrılmadıklarında nikâh akitleri geçerli olur.³¹

Kadının dengi olmayan biriyle yapmış olduğu evlilik geçerli olup, devam edip etmemesi velisinin tercihine bırakılmıştır. Toplum nezdinde ayıplanmayla karşılaşılan bir durumda veya bu evliliği istememesi durumunda veli, evliliğin sonlandırılması için gerekli mercilere başvurabilir. Nikâh akdini feshetmek ise mahkeme sonucu hâkimin

²⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

²⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/99.

³⁰ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuki Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), "Nafaka" 443.

³¹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/100.

verdiği hükme göre olur. Kadının velisinin itirazına rağmen hâkim nikâh akdini feshetmediği müddetçe nikâh akdi devam eder. Velinin nikâh akdini feshetme yetkisi olmayıp, yapılan nikâh akdine itiraz etme veya feshettirmek için mahkemeye başvurabilir.

Mevsilî, kadının velisi mehir parasını aldığı anda, aldığı mehir parasıyla kızına çehiz hazırladığında veya kızı için nafaka istediğinde, nikâh akdine razı olduğunu gösterir. Razı olmasıyla nikâh akdine itiraz hakkı düşer şeklinde ifade eder. Mevsilî, veli eğer bu evliliğe, sesini çıkarmadığında ise itiraz hakkının kadın doğum yapınca kadar devam ettiğini, dava açmak için uygun bir zamanı gözeterek ertelemesi olabileceğinden dolayı itiraz hakkının düşmeyeceğini ifade eder.³²

2.7. Kadından Soyunu Gizleyen Erkeğin Durumu

Mevsilî, erkeğin evleneceği kadından soyunu gizleyip farklı bir soydan olduğunu söyleyerek kadını aldatırsa, kadın da erkeğin söylediği soya inanarak evlilik yaptığında; eğer erkeğin söylediği soydan üst bir soy olursa kadın ve velisinin itiraz hakkı olmayacağı, daha aşağı bir soydan olduğunda ise kadının ve velisinin itiraz edip, evliliği feshettirme hakkının olduğunu, kadın buna razı olsa da velisinin muhayyerlik hakkının devam ettiğini ifade eder.³³

Mevsilî, erkeğin kadına söylediği soy mensubu olduğu soydan aşağı bir soy olup kadının soyuna denk olduğunda ise velinin itiraz hakkı olmayıp, kadın bunda muhayyer bırakıldığını ifade eder. Mevsilî bunu şu şekilde gerekçelendirir; erkek kadına soyunu üstün göstererek bundan fazlaca menfaat sağlayacağı koşulunu öne sürmüştü. Kadının muhayyer kalmasını da şu şekilde açıklıyor; kadın kendisini soyca daha üstün bir erkeğin yatağına girmeyi rıza göstermiş olup, kendisine söylenilenden daha aşağı bir soya mensup olan erkeğin yatağına girmekten dolayı kendisini aşağılanmış hisseder.³⁴

Kadın, erkeğin sosyal statüsüne göre bir yuva kurmaya kendisini hazırlamış fakat erkeğin gerçeği saklaması üzere kadının hissedeceği duyguların önemli olması ve evliliğin devam edip etmemesi kadına bırakılmasıdır. Buradaki durum da kadın ve ailesine gerçek dışı bilgi verilerek yapılan evliliğdir. Ömürlük bir akit olan evliliğin kuruluş aşamasında dürüst olunması güven ve saygının oluşmasını sağlar. Eşlerin birbirlerine karşı güven ve saygı duyması ise evliliğin sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlar. Evliliğin sağlam temeller üzere kurulması ise nikâhın gaye ve maksatlarını elde etmek için önemlidir.

Sonuç

İslâm hukuku toplumun temel taşı olan ailenin kurulması ve devam edebilmesi için gerekli olan hukukî düzenlemeleri yapmıştır. Bu düzenlemeleri yaparken toplumun sosyal yapısını, örfünü ve ailenin menfaatini gözeterek oluşturmuşlardır. Mevsilî'nin nikâh bölümünde vermiş olduğu fetvalarda özellikle toplumun sosyal yapısını ve örfünü dikkate aldığını görebiliyoruz. İncelediğimiz “Kefâet” bölümünde daha ailenin

³² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/100.

³³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/100.

³⁴ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/100.

kuruluş aşamasında, evliğin maslahatları oluşması için eş adaylarının seçiminde birbirlerine denk olması açısından statü, zenginlik dindarlık gibi konuları, naslar temel alınarak örf ve sosyal yapıyla da bağıntı kurarak şekillendirilmiştir. Mevsîlî'nin sosyolojik bakış açısıyla baktığımızda dikkat ettiği hususlar evlenecek kadının ve ailesinin toplum nezdinde utanacağı, rencide olacağı ve zarara uğraması gibi bir durumun oluşmaması ve yapılacak evliliğin huzurlu, mutlu ve uzun ömürlü olması için nikâh akdinden önce eş adaylarının birbirlerine denk olmasını gözetmektir. Ayrıca kadının velisine de denklik gözetilmeden yapılan evliliklerde toplum nezdinde rencide olacağı bir durum oluştuğunda, nikâh akdinin kaldırılması için mahkemeye başvurma yetkisini tanıyarak haklarının korunması sağlanmıştır.

Kaynakça | References

- Abdülaziz ed-Dûrî. “Bağdat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/433-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Aktan, Hamza. “Kefâet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/166-168. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Avcı Casim. “Kûfe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 26. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Aydın, Mehmet Âkif. “Mehir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- Badur, Sevgi “Kûfe’nin Sosyal ve Kültürel Yapısına Genel Bir Bakış (7-10. Yüzyıl)”. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 2/4 (2016), 129-162.
- Bilgin, Vejdi. *Fahih ve Toplum*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Bilgin, Vejdi. *Bizi Kuşatan Toplum*. Bursa: Emin Yayınları, 1 2022.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.s.
- Çinar, Fatih. “Nikâhta Denkliğe Konu Olan Vasıflar ve Bunların Fikhî Tesiri”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/1 (2020), 265-285.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Nesep”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/573-575. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuki Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 7. Basım, 2019.
- Havan, Ali. xiii. Yüzyılda Musul Şehri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı*, Yüksek Lisans, 2004.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2014.
- Kumaş, Mehmet Salih. *İslâm Hukuk Sosyolojisi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mahmud. *el-İhtiyâr li-ta’lîli’l-Muhtâr*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.
- Pekdemir, Şevket. “Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015), 113-149.
- Sami es Sakar. “Musul”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/361-363. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Tekin, Mustafa. *Fıkıhın Sosyolojik Anatomisi-Fıkıh Sosyolojisi*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2022.
- Yüce, Abdülhakim. *Dünya ve Ahirete Bakan Yönleriyle Bizim Yuvarımız*. İstanbul: Işık Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Yaylalı Davut. “Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/487-488. Ankara: TDV Yayınları, 2004.